

Mehmet Rakım Elkutlu'nun Arşivlerde Şarkı Formu Olarak Geçen Eserlerinin Form ve Usûl Açısından Tahlili

Analysis of Mehmet Rakım Elkutlu's works in archives as song forms in terms of form and Rhythm

Mustafa Yıldırım

Doç.Dr, Necmettin Erbakan Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Ses Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye

Associate Professor., Necmettin Erbakan University, Turkish Music State Conservatory Department of Sound Training Konya, Türkiye

mustafa42yildirim@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0002-2241-8980>

Article Type / Makale Tipi

Research Article / Araştırma Makalesi

DOI: 10.31591/istem.1447181

Article Information / Makale Bilgisi

Received / Geliş Tarihi: 05.03.2024

Accepted / Kabul Tarihi: 03.04.2024

Published / Yayın Tarihi: 30.06.2024

Cite as / Atıf: Yıldırım, Mustafa.; "Mehmet Rakım Elkutlu'nun Arşivlerde Şarkı Formu Olarak Geçen Eserlerinin Form ve Usûl Açısından Tahlili". *İstem* 43 (2024), 135-148.

<https://doi.org/10.31591/istem.1447181>

Plagiarism / İntihal: *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. / Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.*

Copyright / Telif Hakkı: *"Authors retain the copyright of their works published in the journal, and their works are published under the CC BY-NC 4.0 license. / Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC-BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır."*

Mehmet Rakım Elkutlu'nun Şarkılarının Tahlili

Öz

Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş olan Mehmet Rakım Elkutlu Cami, tekke ve fasıl müzikleri formlarında çokça eserleri bulunan nadir bestekârlardan biridir. Bu özelliğinin temelinde hafız kimliğiyle yıllarca cami imam hatipliğini yapmış olmasıdır. Diğer ve önemli özelliği ise Mevlevî bir ailenin içinde yetişmiştir. Amcası olan İzmir Mevlevîhânesi Şeyhi Emin Dede'den müzikî meşk etmiş ve bu sayede dergahtaki âyinlere dâhil olmuştur. Türk Müzikî'nin gelişmesinde sayısız bestekâr ve icrâcâların yetiştiği ve adeta müzikî okulu hüviyetinde olan Mevlevî dergahında postnişin olarak görev almıştır. Türk müzikîsinin en seçkin formlarından Mevlevî âyinlerini defalarca meşk etmiştir. Bu birikimleriyle İzmir'de 1946 yılında İzmir Türk Müzikîsi Cemiyeti'ni kurmuştur. Yirmili yaşlarda bestekârlığa başlayan Elkutlu, Türk müzikîsi repertuarına sayısız eser kazandırmıştır. Altı yüze yakın bestesinin olmasına rağmen maalesef çoğu notaya alınmadığı için unutulmuştur. Abisinin erken yaşta vefat etmesi nedeniyle geçimlerini sağlamak amacıyla abisinin eşi evlenmek zorunda kalmıştır. Elkutlu sonrasında Sıdika Hanım'la evlenmiş ama üvey kızı Adviy'e'nin kıskanç halleri sebebiyle evlilik kısa sürmüştür. Muhtemeldir ki bu olaylar nedeniyle eserlerinde bu yansıma görülmektedir. Bu bakımdan mıdır yoksa Osmanlı'nın sön dönemlerinin müzikî açısından galatı meşhur bir şekilde "Romantik Dönem" bestekârı olduğundan mıdır bilinmez ama bestelerinde bu dönemin özelliklerine şarkı formundan çokça bestelerinin bulunması iki duruma da işaret edebilir. Çalışmamızda Rakım Elkutlu'nun arşivlerde şarkı formu olarak geçen besteleri form ve usûl yönünden incelemesi tasnifi yapılacaktır. Elkutlu'nun şarkı olarak geçen bazı eserleri içinde ana usûl haricinde ikinci bir geçki usûlü bulunduğu şarkı formu özelliği taşımayıp "Fantezi" formundadır. Türk müzikîsi hakkında araştırmacıların doğru yönlendirilmesi açısından çalışma önemlidir. Çalışmada arşivlerde şarkı formu olarak geçen 93 adet bestesinin 33 tanesinin Fantezi formunda olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk müziği, Rakım Elkutlu, Şarkı, Fantezi, Usûl.

Analysis of Mehmet Rakım Elkutlu's works in archives as song forms in terms of form and Rhythm

Abstract

Rakım Elkutlu, who grew up in the last period of the Ottoman Empire, is one of the rare composers who has many works in the forms of mosque, tekke and fasıl music. The basis of this feature is that he worked as a mosque imam for many years with his hafiz identity. Another important feature is that he grew up in a Mevlevî family. He learned music from his uncle, Emin Dede, the Sheikh of İzmir Mevlevîhâne, and thus participated in the rituals at the lodge. He served as a postnişin at the Mevlevî lodge, which was almost like a music school where countless composers and performers were trained in the development of Turkish music. He performed Mevlevî âyin, one of the most distinguished forms of Turkish music, many times. With this experience, he founded the Izmir Turkish Music Ensemble in Izmir in 1946. Elkutlu, who started composing in his twenties, contributed countless works to the Turkish music repertoire. Although he had nearly six hundred compositions, unfortunately most of them were forgotten because they were not notated. Due to the death of his brother at an early age, his brother's wife had to marry to make ends meet. Elkutlu then married Sıdika Hanım, but the marriage was short-lived due to the jealous behavior of his stepdaughter Adviy'e. Probably due to these events, this reflection is seen in his works. It is not known whether it was for this reason or because he was famously known as a composer of the "Romantic Period" in terms of the music of the fading periods of the Ottoman Empire, but the fact that there are many compositions in the song form that are characteristic of this period in his compositions may indicate both situations. In this study, Rakım Elkutlu's compositions that are mentioned as song forms in the archives will be analyzed and classified in terms of form and method. Some of Elkutlu's compositions, which are referred to as songs, do not have the characteristics of a song form, but are in the "Fantasy" genre, since they have a second transition method other than the main method. This study is important in terms of directing researchers about Turkish music in the right direction. In the study, it was concluded that 33 of the 93 compositions in the archives as song forms were in the Fantasy genre.

Keywords: Turkish music, Rakım Elkutlu Song, Fantasy Rythm.

Giriş

Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş olan Rakım Elkutlu Cami, tekke ve fasıl mûsikîsi formlarında çokça eserleri bulunan nadir bestekârlardan biridir. Bu özelliğinin temelinde hafız kimliğiyle yıllarca cami imam hatipliğini yapmış olması ve Mevlevî dergahında postnişin olarak Türk mûsikîsinin en seçkin formlarından Mevlevî âyinlerini defalarca meşk etmesi yatmaktadır. Rakım Elkutlu'nun besteleri arasında Mevlevî âyini bestesi ve yine büyük formlardan olan kâr formunda bestesi bulunmaktadır. İçinde devr-i kebir, devr-i revan, frenkçin, gibi uzun zamanlı usullerin bulunmaktadır.¹ Türk mûsikîsinin bu zor formlarında bestelerinin bulunması ve eserlerinin nitelikli olması sebebiyle Türk mûsikîsi bestekârları arasında seçkin bir kişi olarak anılmaktadır. Yahya Kemal'in "Zamanın Dede Efendisi" tespitiyle ün yapmış büyük bir bestekârdır.²

Doğum zamanı tam olmamakla birlikte İzmir'de 1869- 1872 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. "Dr. Mehmet Nazmi Özalp'e göre doğum tarihi 1869'dur. İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a göre 1872'dir."³ Asıl adı Mehmet Râkım Elkutlu'dur. Babası Şuayb Efendi, İzmir'in meşhur camilerinden Hisar Camii imam hatibidir. Annesi Sıdika Hanım mütevâzi bir ev hanımı olarak kendisini çocuklarını yetiştirmeye adanmış son dönem Osmanlı Hanımefendisidir. Râkım Elkutlu, öğrenimini İzmir İdâdîsi'nde tamamlamıştır. Dini tahsilini ise Zağralı müderris İsmail Efendi'den almıştır.⁴ Henüz çok küçük sayılabilecek bir yaşta aynı zamanda amcası olan İzmir Mevlevîhânesi Şeyhi Emin Dede'den mûsikî meşk etmiş ve bu sayede dergahtaki âyinlere dâhil olmuştur. Çok kısa bir zaman içerisinde gelmiş olduğu seviye ile dikkatleri üzerine çekmiş, on yedi yaşında mevlevîhânenin na'thanlığına, yirmi sekiz yaşında ise kudümzenbaşılığına getirilmiştir. Ayrıca Santo Şikari'den ve Zekai Dede'nin talebesi olan bestekâr Hâfız Aziz Efendi'den de mûsikî dersi almıştır.⁵

Babası Şuayb Efendi'nin 1892 yılında vefat etmesi üzerine babasının görev yeri olan Hisar Camii'ne imam hatip olarak tayin edilmiştir. Bu vazifesinden dolayı çevresinde Râkım Hoca olarak tanındı. İzmir'in Yunanlılardan kurtarılmasından sonra adliyede Mahkeme-i Şer'iyeye Dairesi'nde görev yaptı. Elkutlu, 3 Ekim 1946'da kurulan İzmir Türk Mûsikîsi Cemiyeti reisliğine getirilmiştir.⁶

Abisinin vefatından sonra yengesi olan Nadire hanımla evlenmek zorunda kalan

¹ Ufuk Akın İnce, "Türk Müziği Usûl Eğitim-Öğretiminde Kullanılan Yazılı Kaynaklardaki Usûl Bahsine İlişkin İfadelerin Mukayesesi", *İstem* 17/33 (2019), 60.

² Mustafa Demirci, *Bestekâr Mehmet Râkım Elkutlu'nun Günümüze Ulaşan Eserlerinin Analizi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 3.

³ Ahmet Şahin ak, *Türk Müsikîsi Tarihi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), 148.

⁴ Mustafa Rona, *50 Yıllık Türk Müsikîsi* (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1960), 115.

⁵ Özgen Küçükgökçe, "Rakım Elkutlu Eserlerindeki Usûl Anlayışı", *Rast Müzikoloji* 5 (2017), 1556.

⁶ Bekir Sıtkı Sezgin, "Elkutlu Mehmet Râkım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 11/56.

Râkım Elkutlu, Nadire Hanım ve çocuklarının geçimini üstlenmiştir. Daha sonra gerçekleştirildiği ikinci evliliği Nadire Hanımdan olan üvey kızı Adviy'e'nin kıskanç halleri nedeniyle çok uzun sürmemiştir. Talihsiz evliliklerinden midir yoksa Osmanlı'nın son dönemlerinin mûsikî açısından galatı meşhur bir şekilde "Romantik Dönem" bestekârı olduğundan mıdır bilinmez ama bestelerinde bu dönemin özelliklerini yansıtan şarkı formundan çokça bestelerinin bulunması iki duruma da işaret edebilir.

Fotoğraf 1: M. Râkım Elkutlu(1872-1948) Hoca-Hafız-Bestekâr.⁷

"Vefatına kadar Hisar Cami'sindeki görevine devam eden Râkım Elkutlu, 4 Aralık 1948'de hayata veda etmiştir. Râkım Elkutlu İzmir'de Türk mûsikîsinin yaygınlaşmasına ve Türk mûsikîsinden anlayan köklü bir çevrenin oluşmasına vesile olmuştur."⁸

Rakım Elkutlu'nun İlâhî, Tevşîh, Mevlevî Âyin-i, Kâr, Beste, Ağır semâî, Yürük semâî, Şarkı, Türkü, Zeybek ve Marş formunda besteleri bulunmaktadır. Çalışmamızda Rakım Elkutlu'nun yetişmesinde etkili olan cemiyetler, sanat hayatı, beste anlayışı ve özellikle arşivlerde şarkı olarak geçen eserlerinin form yapısı itibariyle incelemesi yapılacaktır. Çünkü arşivlerde şarkı formunda yer alan eserlerinin bazıları fantezi formundadır. Literatürde Elkutlu'nun eserlerinin formlarının doğru bir şekilde yer alması araştırmacıları doğru yönlendirmek açısından önem arz etmektedir.

1. Rakım Elkutlu'nun Görev Aldığı Cemiyetler

Râkım Elkutlu Türk Mûsikîsi Kültüründe şarkı formunda bestelediği eserlerle, Hisar Aşırân makamını terkiib etmesiyle ve bestelemesi zor olan Mevlevî âyini bestesiyle önemli bir sanat adamıdır. Osmanlı'nın son çeyrek asrı ile Cumhuriyetin ilk çeyreğinde-

⁷ Ümit Yazıcı, *Mehmet Rakım Elkutlu* (İzmir, 2010), 77.

⁸ Ömer Bildik, *Râkım Elkutlu'nun Eserlerinde Usûl Arûz İlişkisi* (Afyon: Afyon Kocatepe, Yüksek Lisan, 2010), 3.

ki geçiş zamanında yaşadığı için kadim mûsikî kültürünü yeni nesillere aktarımında önemli bir görev üstlenmiştir. 19. yüzyılın sonlarında, başka birçok şehrimizde olduğu gibi İzmir'de de seviyeli bir mûsikî ortamı olduğu bilinmektedir. Râkım Elkutlu bu şehirde çocukluğundan itibaren hoca-talebe, usta-çırak ilişkisi içinde çeşitli mûsikî üstadlarından ve cemiyetlerden feyz alarak kendini yetiştirmiştir

1.1. İzmir Mevlevîhânesi

İzmir Mevlevîhânesi, Kadifekale eteklerinde Süvari Caddesinde Patlıcan Yokuşu'nda bulunmaktadır. Mevlevîhâne 1850 yıllarında Şeyh Halil Akif Dede tarafından kurulmuş, vefatından sonra posta oğlu Nureddin Efendi geçmiştir. Uzun yıllar görevde kalan Şeyh Nureddin'in vefatından sonra yaklaşık 13-14 yaşlarında olduğu bilinen mah-tumu Mehmet Celaleddin posta oturmuştur. Bu süreç içerisinde Rakım Elkutlu, Mehmet Celaleddin'e yardım etmiştir.⁹ Bu Mevlevîhâne'nin yetiştirdiği önemli şahsiyetler arasında Neyzen Tevfik te bulunmaktadır.¹⁰ "Mevlevîliğe mensup bir aile ortamında yetişmiş olan Râkım Elkutlu henüz çocuk yaşlarda İzmir Mevlevîhânesi Şeyhi ve Amcası olan Emin Dede'den mûsikî dersleri almış, dergâh âyinlerine katılmaya başlamıştır. 17 yaşındayken Mevlevîhâne na'thanlığına, yirmi sekiz yaşında ise kudümzenbaşılığına getirilmiştir."¹¹ Karcıgar makamındaki Mevlevî âyinini bu dönemde 35 yaşındayken bestelemiştir.¹² "Klâsik Türk Mûsikîsi'nin eşsiz eserlerinden biri olan bu Âyin, Konya Mevlevihane'since de beğenildiği için bütün Türkiye'de okunmaya başlanmıştır. Karcıgar âyinin orijinali bugün Konya Mevlevîhâne'sinde muhafaza edilmektedir."¹³

1.2. İzmir Türk Mûsikî Cemiyeti

Dernek 3 Ekim 1946 yılında Rakım Elkutlu tarafından kurulmuştur.¹⁴ Mualla Kılınç, Mükerrerem Baydan, Kerim İleri, Selahattin Özgü ve Emin Gündüz gibi sanatçıların ve Necdet Varol, Avni Anıl gibi şeflerin bünyesinde bulunduğu dernek, İzmir'in farklı semtlerinde farklı mûsikî cemiyetlerinin kurulmasına öncülük etmiştir. O dönemde yeni kurulan İzmir Radyosu'nda bünyesindeki birçok sanatçı görev almıştır.¹⁵

Birçok şarkı, operet ve saz eseri besteleyen Ahmed Aksoy bu cemiyetin eğitimcileri arasında yer almış, bestekâr Şükrü Tunar mûsikîye ilk adımını bu dernekte atmış-

⁹ Barış Doğan, "Yüzyılın İlk Yarısında İzmirde Dini Mûsikî Bestecileri", *Eurasian Journal of Music and Dance* 16 (2020), 221.

¹⁰ Sıtkı Bahadır Tutu, "Bir Besteci Üç Kent: Tanburi Ali Efendi", *Ege Üniversitesi Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuvarı Dergisi* 11 (2017), 90.

¹¹ Özgen Küçükgökçe, "Rakım Elkutlu Eserlerindeki Usûl Anlayışı", 1555.

¹² Ömer Bildik, *Râkım Elkutlu'nun Eserlerinde Usûl Arüz İlişkisi*, 4.

¹³ Mustafa Demirci, *Bestekâr Mehmet Râkım Elkutlu'nun Günümüze Ulaşan Eserlerinin Analizi*, 6.

¹⁴ Bekir Sıtkı Sezgin, "Elkutlu Mehmet Râkım", 11/56.

¹⁵ Ferhat Şimşek, *İzmirli Mûsikîşinasların Türk Makam Müziğine Katkıları* (İstanbul: Yıldız Teknik, Yüksek Lisans, 2019), 38.

tır.¹⁶ Rakım Elkutlu kısa bir dönem bu dernekte görev almasına rağmen birçok sanatçı kendisinden mûsikî meşk etmiştir.

2. 2. Rakım Elkutlu'nun Sanat ve Beste Anlayışı

Rakım Hoca, bestekârlığı, hanendeliği ve dinî hüviyetiyle hafızalarda yer etmiş bir mûsikîşinastır. Bestelediği eserler üslûp açısından değerlendirildiğinde bestekâr Şevki Bey'e benzetilmektedir. Elkutlu'nun sanat anlayışındaki önemli tespiti ise Türk mûsikîsinde büyük bestekâr olabilmek için hemen hemen her formda beste yapmak olduğudur ve bu hususta Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'yi örnek almıştır.¹⁷ Rakım Elkutlu'nun zamanın büyük bestekârları arasında adının geçmesinin ilki bir Mevlevî âyini bestelemiş olmasıdır.

Mevlevî âyinleri için Rauf Yekta Bey şunları söylüyor: "...Türk mûsikîsinin mükemmel bir tarihi yazıldığı vakid görülecektir ki, en meşhur Türk bestekârlarının hepsi mevlevîdir. Bu üstadlar mûsikî sanatındaki zekâ ve dehalarının en büyük bir kısmını mevlevî âyini bestelemeye sarfetmişlerdir. Bunun içindir ki, mevlevî âyinleri Türk mûsikîsinin en sanatlı parçalarını havi bedialar hazinesi halini almıştır. Mûsikî üstadlarımız millî mûsikîmizin gavamızını (gizli yönlerini, sırlarını) öğrenmek için mutlaka mevlevî âyinlerini tetebbü (inceleme) lüzûmunu şakirdlerine (çıraklarına) tavsiyeden hali (geri) kalmazlardı."¹⁸

Farklı mûsikî kültürlerinde bestekârların bestelerini yaparken kadim kültür kurallarına uyarak oluşturdukları ve devamındaki bestekârların da o kültürü devam ettirdikleri ve zamanla oluşan yapı olan formlar, tarih içinde çeşitli sosyo-kültürel sebeplerle değişiklikler geçirmiştir.¹⁹ Mevlevî âyinleri de icrâ özelliklerini zamanla Mevlevî bestekârlar tarafından gelişerek biçimini oluşturmuş bir formdur.²⁰ "Âyinler, Türk Mûsikîsinin âbidevî eserleridir. Makam, usûl, melodik seyir, modülasyon (geçki) tekniği, ilâhi duyguların mûsikî ile anlatılması gibi hususları nefsinde toplamış başka bir mûsikî eseri yoktur. Bu besteler ancak o atmosfer içinde yetişen, o heyecanı yaşayan, mistik duyuş ve sezîşleri rûhuna sindiren büyük bestekârlar tarafından bestelenir ki öyle de olmuştur."²¹ Elkutlu, Karcığar makamındaki âyini anlatıldığına göre bir gecede bestelemiştir. Mevlevî şeyhi olan dayısı Nurettin Efendi kendisine Mevlana'nın şüirlerinden oluşan bir güfte vermiş ve Karcığar makamında bir âyin bestelemesini söylemiştir. Kendisi bu olayı şu şekilde anlatmaktadır:

¹⁶ Barış Doğan, "Yüzyılın İlk Yarısında İzmirde Dini Mûsikî Bestecileri", 227.

¹⁷ Bekir Sıtkı Sezgin, "Elkutlu Mehmet Râkım", 11/56.

¹⁸ Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Beste Formları* (Ankara, 1992), 50.

¹⁹ Sadettin Volkan Kopar, "Türk Din Mûsikîsi'nde Kullanılan", *İstem* 18/36 (2020), 326.

²⁰ Mehmet Gönül, "Mevlevîlik ve Mûsikî", *İstem* 5/10 (2007), 79.

²¹ Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Tarihi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000), 119.

Dayımın emrini alır almaz derhal eve döndüm, yemekten sonra abdest alıp odama çekilip iki rekât namaz kılarak Cenâb-ı Hak'dan istimdad ettim ve işe başladım. Sabah ezanı okunurken eseri tamamladım. Hayderiyi başıma çekip dalmışım. Refikam gelip beni uyandırdı. Kahvemî içerek dayımın yanına gitmek üzere hazırlandım ve yola çıktım. Sabahın erken saatinde beni karşısında gören dayım telaşla: Ne haber, niye geldin? diye sorunca, eseri tamamladığımı söyledim. Bu sözümünden hem hayrete hem hiddete kapılan dayım: Bu ne acele? Ben sana onu bir gecede yap diye vermedim. Hele birkaç ay çalış da ondan sonra dinleyelim! diye beni azarlayıp kovunca, boynumu büküp karşısından ayrılmadığımı gören yengem: Şeyhim! Hele bir kere Râkım'ı dinleyelim. Belki hayırdır! Demesi üzerine dayım da: Pekâla! diyerek yanında duran neyi aldı. Evvela iki ufak perde göstererek iki hâne Karcığar Peşrev'i çaldı, ondan sonra ben, Âyin-i Şerîf'i okumaya başladım. Bitirince, dayımın hiddeti hayrete münkalip oldu ve: Aferin, berhudar ol evlat! Diyerek hayır duâlar etti.²²

Rakım Elkutlu'nun Karcığar makamında bestelemiş olduğu âyini Cumhuriyet döneminde tekkeler kapatılıncaya kadar birçok Mevlevî dergâhında sema mukabelelerinde icra edilmiştir. Cumhuriyet sonrasında Mevlevî mukabelelerine izin verilmesiyle birçok kez Konya'da bu âyin icra edilmiştir. Kendisinin bir gecede büyük bir form olan Mevlevî âyinin bestelemesi beste becerisinde hünnerli olduğunu göstermektedir. Öğrencileri de kendisinin çok hızlı beste yaptığını aktarmaktadırlar.²³

Yirmi bir yaş gibi çok genç yaşta bestekârlığa başlayan Elkutlu'nun günümüzde notası bulunamayan ilk bestesi güftesi Abdülhak Hamid'e ait olan "*Hayran-ı cemal olmağa cidden emelim var...*" mısralarıyla başlayan düğâh makamındaki eseridir.²⁴

Râkım Elkutlu'nun Türk Müziğine katkılarından biri de Hisar Aşırân makamını terkip etmesidir. Fakat bu makamda tek eseri bulunmaktadır. Güftekârı Kara Şemseddin'in olan "*O nihâl-i bâğ-ı işve sana da eder tehammül...*" bestede aruz vezni kullanmıştır.²⁵

Rakım Hoca, mûsikî çevrelerinde her zaman sevilen ve aranan bir şarkıcı olmuştur, çünkü dik ve gür sesi, etkileyici üslubu ve usta tavırlarıyla dikkat çeker. Mûsikî teorisinde derin bir bilgiye sahip olmasına rağmen, nota okumayı öğrenmemiştir. Bunun yerine, bestelerini genellikle kanuni Fethi ve kemani Reşat Aysu gibi nota bilen kişilere notaya aldırır. Nota öğrenmemesinin nedeni, geleneksel öğrenme yöntemine verdiği önemdir. Eski mûsikî ustaları, eserleri genellikle ustadan çırağa aktararak, yani şifahi

²² Mustafa Rona, *50 Yıllık Türk Mûsikîsi*, 158.

²³ Ahmet Şahin ak, *Türk Mûsikîsi Tarihi*, 148.

²⁴ Mustafa Rona, *50 Yıllık Türk Mûsikîsi*, 116.

²⁵ Mustafa Demirci, *Bestekâr Mehmet Râkım Elkutlu'nun Günümüze Ulaşan Eserlerinin Analizi*, 66.

olarak öğretirlerdi, bu da nota kullanımını gereksiz kıları.²⁶

Rakım Elkutlu güfte seçiminde oldukça titiz davrandığı söylenmektedir.²⁷ Eserlerin güfteleri incelendiğinde divan şiirinde şöhret kazanmış Nabi, Fuzûli, Şeyh Galib, gibi şairler dışında yeni dönem şiir anlayışında da gazeteci Orhan Rahmi Gökçe Avukat Nahit Hilmi Özeren, ve kıskançlıklarından dolayı evliliğini sonlandırmak zorunda kaldığı yeğeni Advıye Hanım'ın şiirlerinden de faydalandığı görülmektedir.²⁸

3. Şarkılar

Klasik Türk mûsikîsinin son dönemleri ve şarkı formunun revaçta olduğu bir dönemde yaşamış olması itibariyle kadim beste anlayışıyla bestelenen Mevlevî âyini gibi zor bir formdan bestesinin olması yanında son dönemlerinde bestelerinin arasında fantezi şarkının da olması bir geçiş sürecinde belki de olması gereken bir durum gibi karşımıza çıkmaktadır.

Normalde şarkı; zemin, nakarat, meyan ve nakarattan (A+B+C+B) oluşan bir formdur hangi usulde başlamışsa o usulde biter.²⁹ Osmanlının son ve Cumhuriyet dönemindeki bazı bestekârlar genel şarkı formu haricinde fantezi formunda beste denemeleri yapmıştır. Türk mûsikîsinde Fantezi formu; daha çok hece vezinlerinin kullanıldığı, usûl geçkilerinin olduğu, formun ana makâmı haricinde farklı makamlara geçkilerin yapıldığı ve bazılarında başladığı makamla bitmeyen şarkı formuna benzeyen eserlerdir.

Arûz vezniyle bestelenmesi âdet olan şarkı formlarının yerini sonrasında hece vezinli şiirlerin veya düz yazıya benzer kâfiyesiz şiirlerden seçilen güftelerin türemesiyle şarkı formu garip bir hal almaya başlamıştır.

1925-1930'lu yıllardan başlayarak bazı bestekârlarımız geleneksel Şarkı şekillerine benzemeyen, bölümler arası belirli bir denge bulunmayan, bildiğimiz teknik kurallara uymayan bazı eserler bestelemişlerdir. Çoğu zaman bu eserlerde söz unsuru da alışılmış şarkı sözü niteliği taşımaz. Bu gibi eserlere o gün olduğu gibi bugün de "fantezi şarkı" denmektedir.³⁰

Şarkı formunun genel özellikleri itibariyle ve yukarıda tanımları yapılan fantezi formu göz önünde bulundurulduğunda Rakım Hoca'nın şarkı formlarındaki bestelerinde geleneksel yapıyı görmek biraz zordur. Özellikle Ferahfezâ makamında bestelemiş olduğu "Ey gözleri âhû senin aşkınla harâbım..." adlı şarkısı 8 mısralıdır. Şarkı (ze-

²⁶ Bekir Sıtkı Sezgin, "Elkutlu Mehmet Râkım", 11/56.

²⁷ Ümit Yazıcı, *Mehmet Rakım Elkutlu*, 46.

²⁸ Bekir Sıtkı Sezgin, "Elkutlu Mehmet Râkım", 11/56.

²⁹ Gülçin Yahya Kaçar, *Türk Mûsikîsi Rehberi* (Ankara: Akademi Yayınevi, 2012), 318.

³⁰ Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Beste Formları*, 22.

min+nakarat+meyan+nakarat) formuna uymaktadır ama zemin ve nakarat bölümlerinde ezgi seyrinin uzun olması ve neredeyse bir satıra sığdırılan kısa bir meyan bölümü olmasıyla kadim şarkı formu anlayışından uzaktır. Fakat biçim itibariyle şarkıdır. Şarkının biçimi şu şekildedir:

1. Mısrâ “Ey gözleri âhû senin aşkınla harabım” A (Zemin)
2. Mısrâ “Sermesti şerâbım mahvoldu şebâbım” A (Zemin)
2. Mısrânın devamı “Ey gözleri âhû” B (Nakarat)
3. Mısrâ “Sevdânla yanıp inlemede târ-ü rübâbım” B (Nakarat)
4. Mısrâ “Yetmez mi azâbım yok başka hitâbım ey gözleri âhû” B (Nakarat)
5. Mısrâ “Ayyukâ çıkar her gece bin âh-ü figânım” C (Meyan)
- 6 Mısrâ “Ey rûh-i revânım hep böyle zamanım ey gözleri ahu” B (Nakarat)
7. Mısrâ “Yanmakla geçer içmeye yok katre-i âbım” B (Nakarat)

usûlde

8. Mısrâ “Sûrette rerâbım râhında tûrâbım ey gözleri âhû” B (Nakarat)³¹

Elkutlu'nun besteleri arasında usûl geçkili olanları da vardır. “Bilmem ki günâhım sana olmakta mı bende” adlı ve Muhayyer Kürdi makamında bestelediği eserin ana usûlü Aksak'tır. Ama eser içinde Curcuna ve Sofyan usûllerine geçki yapmıştır. Yani bir şarkının içinde üç tane usûl bulunmaktadır. Bu şekilde bestelediği ve arşivlerde şarkı olarak geçen bir hayli bestesi bulunmaktadır. Fakat fantezi formu özellikleri değerlendirilecek olursa bu usûl geçkili eserleri şarkı formu içinde düşünmek son derece yanlış olur. Notaya alınırken Rakım Hoca kendisi şarkı mı demiştir yoksa notaya alan kişi mi hepsini şarkı formu olarak yazmıştır bilinmemektedir. Buna benzer farklılık Beste formu diye adlandırılan eserlerinde de görülmektedir. Rakım hoca Beste formu diye adlandırılan eserlerin çoğunda iki satırlı güfteyi tercih etmiştir. Halbuki Beste formları murabba yani dört satırlıdır. Elkutlu'nun bu eserlerinde ikâi veya lafzî terennümler bulunmaktadır fakat sadece bu terennümlerin olması eseri Beste formu yapmamaktadır. Bu bakımdan Elkutlu'nun bütün eserlerinin form yapısı itibariyle yeniden incelenmesi gerekir. Elkutlu'nun 94 şarkı formu bestesi bulunmaktadır.

Elkutlu'nun arşivlerde şarkı formu olarak geçen 94 bestesi bulunmaktadır.

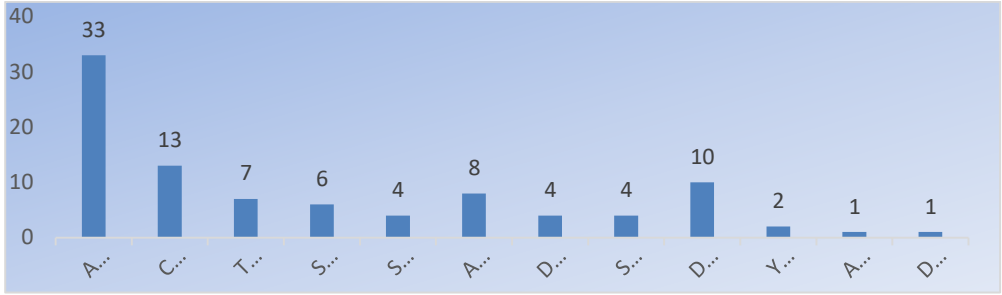
³¹ Ümit Yazıcı, *Mehmet Rakım Elkutlu*, 109.

Tablo 1. Elkutlu'nun Şarkı Formu Olarak Geçen Eserlerinin Listesi.

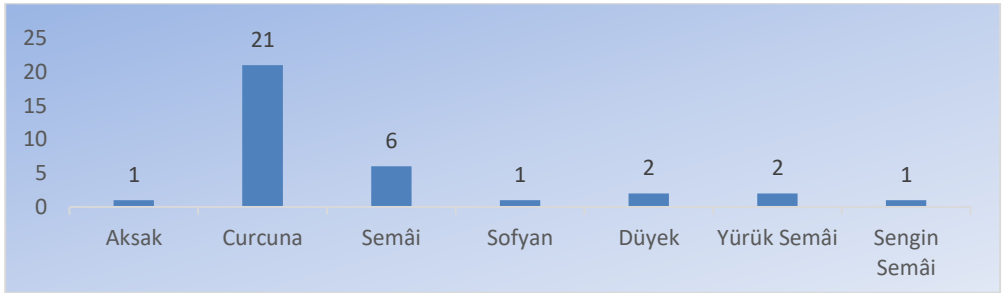
	Eser	Makam	Usûl	Geçki Usûlü	Form
1	Ne bahar kaldı ne gül ne de bülbül sesi var	Beyâti	Ağır Aksak	Aksak	Fantezi
2	Ne arzu var ne tâkat visâl dillerde kaldı	Beyâti	Aksak	Curcuna	Fantezi
3	Bilmezsin düşündüğüm ağladıklarım nedir	Beyâti	Curcuna		Şarkı
4	Bir gül gibisin belki güzelsin daha gülden	Büselik	Türk Aksağı	Yürtük Semâi	Fantezi
5	Yıllar geçiyor hâlâ bu ızdırıp dinmedi	Büselik	Semâi	Düyek	Fantezi
6	Ağla sevdiğim gül ruhlarından	Büselik-Aşîrân	Curcuna		Şarkı
7	Ey gözleri âhu senin aşkıyla harâbım	Ferahfezâ	Sengin Semâi		Şarkı
8	Aşkın bu karanlık gecesinde	Ferahfezâ	Yürtük Semâi		Şarkı
9	İçip içip de bu akşam seninle mest olalım	Ferahfezâ	Düyek	Curcuna	Fantezi
10	Nâzında senin özlediğim eski cefâ yok	Ferahfezâ	Semâi		Şarkı
11	Müşâkına göster o güzel çehre ni kaçma	Hicaz	Sengin Semâi	Curcuna	Fantezi
12	Gönül yolu dar geldi sevimlemek ar geldi	Hicaz	Düyek		Şarkı
13	Ne aklımdan eser kaldı ne fikrimden	Hicaz	Düyek	Curcuna	Fantezi
14	Yürü ey ti-vefa hercâi güzel	Hicaz	Aksak		Şarkı
15	Gel üzme beni kaşlarını çatma güzel kız	Hicaz	Curcuna	Sengin Semâi	Fantezi
16	Gündüzüm karanlık gecem uykusuz	Hicaz	Curcuna		Şarkı
17	Gözlerinden okudum gönlümü	Hicaz	Curcuna		Şarkı
18	Müşâk-ı visâlin oldu gönlüm	Hicaz	Semâi		Şarkı
19	Ey cânım ilham perim	Hicaz-ı Atik	Düyek		Şarkı
20	Visâl-i yâr ile mest ol hayâle dalma gönül	Hicaz	Düyek		Şarkı
21	Seni çok sevdi bu gönlüm	Hicazkâr	Aksak	Curcuna	Fantezi
22	Süslendi ağaçlar çiçekle dolu	Hicazkâr	Aksak	Curcuna	Fantezi
23	Canlandı bu sessiz gecenin şiri denizde	Hicazkâr	Aksak	Curcuna	Fantezi
24	Bekledim fecre kadar gelmedin	Hicazkâr	Aksak		Şarkı
25	Herkes eğlenecedeür şimdi bahar geldi yine	Hicazkâr	Curcuna		Şarkı
26	O nihâl-i bâğ-ı işve sana da eder tehammül	Hisar Aşîrân	Devri Kebir		Şarkı
27	Çeşme başında duran şu güzel köylü kıızı	Hüseyni	Sofyan		Şarkı
28	Bir safâ bahşedelim gel şu dil-i nâşâda	Hüseyni	Aksak	Curcuna	Fantezi
29	Nesim-i nev-bahâr essin	Hüseyni Aşîrân	Düyek		Şarkı
30	Rûhumun ihtiyâcı cânârım	Hüseyni Aşîrân	Aksak		Şarkı
31	Bekledim yıllarca lâkin gelmedin	Hüzzam	Ağır Aksak		Şarkı
32	Aşkın bana gidi elem oldu güzel yâr	Hüzzam	Ağır Türk Aksağı		Şarkı
33	Susmuş gece her yer sizi dinlerdi derinden	Hüzzam	Türk Aksağı	Curcuna	Fantezi
34	Bak gözlerinin rengi âteşler gibi yanmış	Hüzzam	Türk Aksağı		Şarkı
35	Bir zamanlar gönlüme aşkı yakından çağladı	Hüzzam	Devr-i Hindi	Yürtük Semâi	Fantezi
36	Feryâd ki hep gönlümün devâsıdır	Hüzzam	Aksak		Şarkı
37	Bir yâre kaır kalbime her nazlı güzelden	Hüzzam	Aksak		Şarkı
38	Gönül bu ne durur ne de söz dinler	Hüzzam	Aksak		Şarkı
39	Tir-i firkat göz göz etdikçe dil-i bîmârımı	Hüzzam	Aksak		Şarkı
40	Hatımdan ne geçer sorma gönül sorma neler	Hüzzam	Yürtük Semâi		Şarkı
41	Bıktın mı siyah gözülü güzel kız eleminden	İsfahan	Türk Aksağı		Şarkı
42	Âteşyle yanıyorken yüreğim	Karciğâr	Aksak	Curcuna	Fantezi
43	Nedir bu handeler bu işveler bu nâz ü istîğnâ	Karciğâr	Aksak	Düyek	Fantezi
44	Nazir olmaz sana âlemde teksin	Karciğâr	Aksak		Şarkı
45	Bir daldan bir dala konan gönlümü	Karciğâr	Aksak		Şarkı
46	Bir gün seviyor ertesi gün kskarıyor	Karciğâr	Curcuna		Şarkı
47	Sevdim yine bu yaz bir esmer	Karciğâr	Sofyan		Şarkı
48	Ne teselli dağdır ah senin ağzında yalan	Kürdîlîhicazkâr	Ağır Aksak		Şarkı
49	Hayâlin karşısında sızlayan kalbim yanar yanar	Kürdîlîhicazkâr	Düyek	Curcuna	Fantezi
50	Sazlar kulan gönlümüzün hüznüne inler	Kürdîlîhicazkâr	Aksak	Semâi	Fantezi

51	Demedim hiç ona kimsin ve nesin sen ne adın	K ürdîlîhicazkâr	Aksak		Şarkı
52	Kendimi sevdirmeden sevmekte ısrâr eyledim	K ürdîlîhicazkâr	Devr-i Hindi		Şarkı
53	Aşkın seni hep güldüremez yalancı kadın	K ürdîlîhicazkâr	Semâi		Şarkı
54	Gönünde dün akşam yine aşkın sesi vardı	Mâhûr	Türk A ksağı	Semâi	Fantezi
55	Bir siyah çevre dolaşmış gibi kırıpklerine	Muhayyer	Aksak		Şarkı
56	Bahçelerde gezersin, papatyalar dizersin	Muhayyer	Aksak		Şarkı
57	Her gün yeni bir nâz yaratan yardan usandık	Muhayyer	Curcuna		Şarkı
58	Gezdiğin bahçeler sinem dağıdır	Muhayyer	Sofyan		Şarkı
59	Aşk ile yandım sâhidir sandım	Muhayyer	Aksak		Şarkı
60	Bilmem ki günâhım sana olmakta mı bende	Muhayyer Kürdi	Aksak	Curcuna-Sofyan	Fantezi
61	Ne yanar kalbime baktı ne akan gözyaşına	Nihâvend	Ağır Aksak		Şarkı
62	Hayal içinde akıp geçti ömr-i derbederim	Nihâvend	Düyek		Şarkı
63	Mümkün mü unutmak güzelim neydi o akşam	Nihâvend	Aksak	Semâi	Fantezi
64	Ey benim pembe gülüm varalı bir bübüüm	Nihâvend	Aksak		Şarkı
65	Bir yaz gecesi Çamlıca mehtâbına geldin	Rast	Curcuna		Şarkı
66	İnce kırıpklerinin sinede bin yâresi var	Sabâ	Ağır Aksak		Şarkı
67	Aşkın ne güzel zevkini sürdürdü seniyle	Sabâ	Türk A ksağı	Semâi	Fantezi
68	Aşkıyla yanıp ağladım günleri ansın	Segâh	Sengin Semâi	Curcuna	Fantezi
69	İsmimi bilmezdim fakat tanırım	Segâh	Curcuna		Şarkı
70	Okurken aşk kitabını düşünme ızdırâbını	Segâh	Curcuna		Şarkı
71	Kan ağlatıyor bezmi-ı meyın yâd-ı hazini	Segâh	Semâi		Şarkı
72	Rüzgâr ne fisâdır ve o çamlarda ne anlar	Süzidil	Düyek	Semâi	Fantezi
73	Baharda bu yıl bir melâl var hüznün gibi	Süzidil	Düyek		Şarkı
74	Bir nûr-i mücessemdi çıkıp gitti elimden	Süzinâk	Aksak	Curcuna	Fantezi
75	Müjdelere gülsâre gül basmış kadem	Şedarabân	Devr-i Hindi	Curcuna	Fantezi
76	O vefasız güzelin sözlerine aldandım	Şehnâz	Sofyan	Curcuna	Fantezi
77	Çile-i baht-ı siyahım dolmuyor	Tâhir Büselik	Devr-i hindi		Şarkı
78	Hülyam yine bir gölgeli esrâra bürünsün	Tâhir Büselik	Aksak	Semâi	Fantezi
79	Silemem bir gün hayâlimden düber kadını	U şşak	Ağır Aksak	Curcuna	Fantezi
80	Sevdâ benim gözümde en mukaddes bir kindi	U şşak	Aksak		Şarkı
81	Mahvolup gitti ümidim sabr-ı sâmanım gibi	U şşak	Ağır Aksak		Şarkı
82	Artık hicrâna tahammül edemez oldu gönül	U şşak	Ağır Aksak	Curcuna	Fantezi
83	Ananın ruhlerini güller ile eğlenirim	U şşak	Aksak		Şarkı
84	Vuslat-ı cânâna enişmiş gönül	U şşak	Sengin Semâi	Curcuna	Fantezi
85	Beyhüde kaçırma gözünü sevgilim benden	U şşak	Türk A ksağı		Şarkı
86	Bana hiç yakışmıyor böyle intizâr şimdi	U şşak	Aksak	Curcuna	Fantezi
87	Bahçem yine sâyende serâp olmuş efendim	U şşak	Aksak	Curcuna	Fantezi
88	Çekildi fasl-ı dil gönül	U şşak	Aksak		Şarkı
89	Yattım yârin dizine daldım sevgi izine	U şşak	Aksak		Şarkı
90	Bir gün ne olur gel beni büsenle sevindir	U şşak	Curcuna		Şarkı
91	Şimdi nerde nâz ile perverdesin	U şşak	Curcuna		Şarkı
92	Çepçevre bahar içinde biryer gördük	Yegâh	Semâi		Şarkı
93	Gül yüzümü açarsın	Zâvil	Aksak		Şarkı

Tabloda da görüldüğü üzere 93 eseri şarkı formunun gereklerine göre düşünüldüğünde eserlerinden 33 tanesi Fantezi formundadır. 33 eserin hepsinde ana usûl hariçinde ikinci bir usûl kullanılmıştır. Ayrıca Elkutlu şarkı formunda hiç alışlagelmedik bir şekilde kendi terkîb ettiği Hisar Aşırân makamında “*O nihâl-i bâğ-ı işve sana da eder tehammül...*” güftesiyle bestelediği şarkıda Devr-i Kebir usulünü kullanmıştır. Devr-i Kebir usulü Kâr, Mevlevî ve Beste gibi büyük formlarda kullanılmaktadır. Elkutlu bu eserde şarkı formunda Devr-i Kebir usûl denemesi yapmış olabilir.

Grafik 1. Elkutlu'nun Şarkı Formlarında Kullandığı Ana Usûllerin Oranları

Elkutlu ana usûllerde şarkı formunda genelde kullanılan usûlleri kullanmıştır. Sayı itibariyle Aksak usûlü göze çarpmaktadır. En az kullandığı usûller ise Ağır Türk Aksağı ile Devr-i Kebir usulüdür.

Grafik 2. Elkutlu'nun Şarkı Formu Olarak Geçen Eserlerinde Kullandığı Geçki Usûllerin Sayıları Oranları

Elkutlu'nun Fantezi formundaki eserlerinde en çok Curcuna usulünü kullandığı görülmektedir. Tablo 1'e göre değerlendirildiğinde Curcuna usulünü, ana usûlü Aksak olan eserlerde kullanmıştır. Ayrıca Tablo 1'de yer alan Muhayyer Kürdi makamında ve Curcuna usulünde bestelediği "Bilmem ki günâhım sana olmakta mı bende..." adlı eserinde geçki usûlleri olarak Curcuna ve Sofyan usûllerini kullanmıştır.

Sonuç

Türk mûsikîsinin zenginleşmesinde ve formlarının çeşitlenmesinde Mevlevî tarihinin önemi büyüktür. Asırlar boyu pek çok bestekâr, icrâcı ve nazariyatçı yetiştiren tarikat, adeta Osmanlı'nın mûsikî okulu hüviyetindedir. Yetiştirmiş olduğu önemli bestekârlardan biri de Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet yıllarında yaşamış ve konumuza esas olan Rakım Elkutlu'dur. Onu önemli kılan unsurlardan ilki, Türk mûsikîsinin büyük formlarından bestelemesi zor ve içinde makam geçkileri barındıran Karcığar makamında Mevlevî âyini bestelemesidir. Mevlevî mukabelelerinde birçok kez icra edilen âyini, mûsikî eşrafınca takdir toplamış ve Elkutlu'nun ün kazanmasında etkisi olduğu görülmektedir. Bir diğer etken ise uzun süre Cami imam hatipliği görevi nedeniyle Cami mûsikîsini hazmettiği anlaşılmış ve bu görevi dolayısıyla etrafında "Rakım Hoca" olarak

ün yapmasına vesile olduğu tespit edilmiştir.

Güfte seçiminde titiz olduğu söylenen Elkutlu, şiir ve mûsikî açısından “Romantik dönem” diye adlandırılan bir dönemde yaşadığından bu dönem mûsikî özelliklerinin bestelediği eserlere nakşettiği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü besteleri arasında Romantik dönemde revaçta olan şarkı formundaki eserlerinin fazlalığından ve güftelerinden anlaşılmaktadır.

Rakım Hoca büyük bir üstad olmanın yolunun Türk mûsikîsinin birçok formunda eser bestelemek olduğundan geçtiğini söylemektedir. Cami ve Tekke mûsikîsinden farklı formlarda besteleri olduğu bilinen Elkutlu'nun ayrıca Hisar Aşırân adında bir makam da terkiib etmesi onun büyük bestekâr unvanı almasında etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Elkutlu'nun çalışmamıza konu olan arşivlerde şarkı formu adı altında bulunan eserleri incelendiğinde hepsinin şarkı formunda değil Fantezi formunda olduğu tespit edilmiştir. Kadim Şarkı formunda geçki usulü bulunmamaktadır fakat Elkutlu'nun incelediğimiz 93 bestesinin 33'ünde geçki usulü bulunduğu bulunmuştur. Ayrıca hiç alışık olmadığı bir şekilde “Bilmem ki günâhım sana olmakta mı bende...” bestesinde ana usûl haricinde Curcuna ve Sofyan usûlleriyle iki geçki usulü kullandığı görülmektedir. Grafiklerde de anlaşılacağı üzere Şarkı formlarında en çok Curcuna ve Aksak usûllerini kullandığı tespit edilmiştir. “O nihâl-i bâğ-ı işve sana da eder tehammül...” şarkısında da kadim şarkı geleneğinin dışında Devr-i Kebir usulü kullandığı tespit edilmiştir.

Elkutlu'nun arşivlerde bulunan diğer bestelerinin de form açısından tahlili yapılmalıdır. İncelememiz neticesinde arşivlerde “Beste” formu adı altında geçen eseri aslında şarkı formundadır. Bu diğer Beste formları içinde geçerli olabilir

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The author declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Ak, Ahmet Şahin. *Türk Müsiki Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Doğan, Barış. "Yüzyılın İlk Yarısında İzmirde Dini Müsikî Bestecileri". *Eurasian Journal of Music and Dance* 16 (2020), 216-230.
- Sezgin, Bekir Sıtkı. "Elkutlu Mehmet Râkım". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/55-56. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- Şimşek, Ferhat. *İzmirli Müsikîşinasların Türk Makam Müziğine Katkıları*. İstanbul: Yıldız Teknik, Yüksek Lisans, 2019.
- Kaçar, Gülçin Yahya. *Türk Müsiki Rehberi*. Ankara: Akademi Yayınevi, 2012.
- Gönül, Mehmet. "Mevlevîlik ve Müsikî". *İstem* 5/10 (2007), 75-89.
- Demirci, Mustafa. *Bestekâr Mehmet Râkım Elkutlu'nun Günümüze Ulaşan Eserlerinin Analizi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Rona, Mustafa. *50 Yıllık Türk Müsiki*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1960.
- Özalp, Nazmi. *Türk Müsiki Beste Formları*. Ankara, 1992.
- Özalp, Nazmi. *Türk Müsiki Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000.
- Bildik, Ömer. *Râkım Elkutlu'nun Eserlerinde Usûl Arûz İlişkisi*. Afyon: Afyon Kocatepe, Yüksek Lisan, 2010.
- Küçükgökçe, Özgen. "Rakım Elkutlu Eserlerindeki Usûl Anlayışı". *Rast Müsikîoloji* 5 (2017), 1554-1574.
- Kopar, Sadettin Volkan. "Türk Din Müsikî'sinde Kullanılan". *İstem* 18/36 (2020), 325-346.
- Tutu, Sıtkı Bahadır. "Bir Besteci Üç Kent: Tanburi Ali Efendi". *Ege Üniversitesi Devlet Türk Müsikî Konservatuvarı Dergisi* 11 (2017), 85-92.
- İnce, Ufuk Akın. "Türk Müziği Usûl Eğitim-Öğretiminde Kullanılan Yazılı Kaynaklardaki Usûl Bahsine İlişkin İfadelerin Mukayesesi". *İstem* 17/33 (2019), 241-265.
- Yazıcı, Ümit. *Mehmet Rakım Elkutlu*. İzmir, 2010.